

**Algimantas Patašius -
"Varpui"**

Kalbant apie mūsų tautiečių lyg gyvulių prigrūstus prekinis geležinkelio vagonus, riedančius į tolimiausią Rusijos šiaurę ar Sibirą, kaip taisyklė, turima omenyje tik sovietinė okupacija, stalinizmo rep-

resijos. Tačiau masinės vietinių gyventojų deportacijos iš Rusijos okupuotų kraštų, tuo būdu "išvalant" erdvę atgabenamiems rusų kolonistams įkurdinti, nėra Stalino išradimas, o senas Rusijos imperinės politikos įgyvendinimo metodas. I-ojo pasaulinio karo pradžioje 1914 m. rugpjūčio mėnesį Rusijos I-oji Nemuno armija laikinai užėmė dalį Prūsų Lietuvos ir Klaipėdos kraštą. Prasidėjo užimtų miestų, miestelių ir kaimų plėsimas ir niokojimas, netrukus ir jų gyventojų lietuvininkų bei vokiečių trėmimas. Žmonės, kurie liko nepabėgę besitraukiant vokiečių kariuomenei, buvo gaudomi ir suvaromi į geležinkelio stotis, nespėję pasiimti drabužių ir maisto tolimesiems keliams, grūdami į vagonus ir išgabenami nežinia kodėl ir kur. Mūsų inteligentų įkurtas komitetas lietuviams karo pabėgėliams Rusijoje šelpti susirūpino ir tremtiniais iš vakarinių lietuvių žemių, jo žmonės važinėjo po Sibirą, ieškodami žinių apie ten pasklidusius ištremtus tautiečius. Apie jų vargus pasakojo komiteto atstovė Felicija Bortkevičienė 1939 m. išleistoje knygelėje "Prūsų lietuviai Sibire".

Praėjusių metų pabaigoje ir šiemet pavasarį patriotinių krašto apsaugą remiančių organizacijų surengtose iškilmėse minėjome 1863 m. sukilimo įvykių 140-ąsias metines, pagerbėme Muravjovo įsakymu pakartų sukilimo vadų Antano Mackevičiaus, Kosto Kalinausko atminimą. Sukilimo pralaimėjimą lydėjo egzekucijos, bausmės kalėjimu ir katorga, trėmimai. Caro vyriausybė, išgąsdinta sukilimo, puolė forsuoti krašto rusifikavimą ir kolonizavimą. 1865 m. liepos 12 d. valstybės turto ministras general-adjutantas Zelenoj pasirašė tokį potvarkį:

"Suprantant tikslą stiprinti rusišką elementą Šiaurės Vakarų krašte, buvo duoti nurodymai įkeldinti į valdiškas žemes ir skirti tose žemėse sklypus sentikiams ir kitiems rusų kilmės asmenims, suteikiant 3 metų mokesčių ir kitų prievolių lengvatą tiems, kurie bus priskirti valstybinių valstiečių kaimų bendruomenėms.

Šiuo metu įgyvendinant anuos nurodymus, vietiniai vykdytojai susiduria su neaiškumais, kam turi būti teikiama pirmenybė skirstant laisvas valdiškas žemes: naujakuriams rusams ar bežemiams valstiečiams ir kumėčiams.

Tai apsvaustęs (...), aš nutariau įpareigoti šešių Šiaurės Vakarų krašto gubernijų Valstybės turto rūmų val-

dytojus, skirstant žemes rusų kilmės asmenims, vadovautis tokiomis taisyklėmis:

1. Žemes, likusias ištrėmus nepatikimas šeimas, atiduoti įsikurti tik rusams ir sentikiams.

2. Iš atsarginių ir šiaip laisvų žemių, taip pat ir nuomojimui atmatuotų fermų, skirti išimtinai sentikių ir rusų kilmės asmenų įkeldinimui žemes, esančias pagal sieną su Lenkijos karalyste ir miškuose; o kitose vietose sentikius ir šiaip rusų kilmės asmenis įkeldinti į atsargines ir kitas laisvas žemes pagal atskirus valdžios parėdymus ar pagal jų pageidavimus, jeigu tos žemės nėra būtinais reikalingos kitkam.

3. Atsargines ir kitas laisvas žemes, nereikalingas kitkam, kaip pasakyta aukščiau, atiduoti norintiems valdiškuose sodžiuose įsikurti sentikiams ir šiaip rusų kilmės asmenims visur..."

Šie naujieji kolonistai turėjo būti Rusijos valdžios ramstis priešiškame krašte; ir jų požiūris į lietuvių autochtonus, matyt, buvo kitoks, nei senųjų sentikių, prieš šimtmečius atbėgusių į Lietuvą ieškoti prieglobsčio nuo religinio persekiojimo Rusijoje. (Gal tuo galima paaiškinti skirtumus, kodėl, tarkim, Ignalinos rajone stalinmečiu viename rusų sentikių gyvenamame kaime niekas nėjo į sribus, o kitas, pvz., tokia Izabelina, tuo ir pagarsėjo, kad iš to kaimo susirinko visas aplinkinių miestelių sribų kontingentas.)

Po 1863 m. sukilimo daug lietuvių įvairiais keliais atsikūrė Rusijos tyruose, kai gimtinėje paliktus jų namus ir žemes užsėdo svetimtaučiai atėjūnai. Svetur lietuviai stengėsi burtis vieni prie kitų, toli nuo Lietuvos radosi grynai lietuviškų kaimų. Ilgai laikėsi tais laikais Rusijoje atsiradusios lietuvių salelės, kaip kad kaimai Talovka, Litovka arba Čiornaja Padina Pavolgyje, kur dar ir po šimto metų apsilankę mūsų etnologai, kalbininkai girdėjo lietuvišką šnektą.

Jaunystėje, vienos kelionės po Sibirą metu 1966 m. vasarą, man teko užklysti į greta, per varstą vienas nuo kito esančius kaimus Šeduvą ir Baisogalą (rusiškai Šadovo ir Baisogolovo); jie yra Novosibirsko srityje, Vengerovo rajone, Menšikovo apylinkėje ("selsoviete"). Turėjau šiek tiek tokios išankstinės informacijos, todėl žinojau, kad, važiuojant Sibiro geležinkeliu, reikia išlipti stotelėje Čany maždaug pusiaukelėje tarp Novosibirsko ir Omsko. Nuo ten pasiekti tikslą padėjo pakeleivingas motociklininkas (kito transporto nebuvo), pasisodinęs į savo mašinos lopšį ir apie 80 km vežęs duobėtu, niekada netaisomu žvyrkeliu per plyną Barabos stepę. Važiuojant mačiau iš tolo gal du ar tris kaimelius, viename krito į akis kažkokio pastato raudonas lyg čerpių stogas - tas kaimas, pasak vairuotojo, vadinasi Tartak, jame gyvenę latgaliai. (Pamenu kitą kelionę po kelerius metų, kai Altajaus priekalnėse užsukome į menką kelių lūšnelių rusų kaimelį Sidorovką bulvių nusipirkti; dėmesį patraukė atokiau ant aukštumėlės stūksantys kažkokių buvusių stambių trobesių ak-